

УДК 785.161

*Тормахова Вероніка Миколаївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри джазу та естрадного співу
Київського національного університету
культури і мистецтв*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ДЖАЗІ

*Метою роботи є аналіз особливостей інтерпретації в джазовому мистецтві та її зв'язок з явищем імпровізації. **Методологія** полягає в застосуванні методів аналізу, синтезу. Застосування зазначених методів пов'язане з дослідженням сучасної музикознавчої літератури, в якій представлені різні погляди на музичну інтерпретацію, в тому числі і в джазі. **Наукова новизна** полягає у дослідженні специфіки інтерпретації джазових творів, яке демонструє поєднання стабільного та мобільного факторів. Наголошується на тому, що в джазі завдяки явищу імпровізації постає широке поле для появи інтерпретаційних виконавсько-композиторських версій. Здійснено виокремлення рис джазового мистецтва останніх років, в якому змінюється характер імпровізації у бік розширення виконавського творчого потенціалу. Вперше в українському музикознавстві представлено погляди американських дослідників J. Bruce та J. Levinson. **Висновки.** Поява інтерпретаційних версій твору є сутнісною рисою музичного мистецтва. Є ряд стилевих напрямків, для яких створення власного бачення композиції є неминучим, серед яких провідна роль відводиться джазу. Ступінь виконавської свободи при відтворенні джазового стандарту найбільш яскраво проявляється у музичній імпровізації. Попри те, що існує ряд своєрідних «обмежень» при побудові самої імпровізації, в музиці XXI ст. відбувається розширення принципів її реалізації. Імпровізація на квадрат, лад, стиль (окрім більш традиційної імпровізації) сприяють появі чисельних інтерпретаційних версій джазових творів, які в повній мірі втілюють ідею єднання традиції та новачії, стабільного та мобільного чинників, що є основою розвитку мистецтва.*

Ключові слова: інтерпретація, імпровізація, джаз, виконавець.

Тормахова Вероніка Николаевна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры джаза и эстрадного пения Киевского национального университета культуры и искусств

Особенности интерпретации в джазе

*Целью работы является анализ особенностей интерпретации в джазовом искусстве и его связь с явлением импровизации. **Методология** заключается в применении методов анализа, синтеза. Применение указанных методов связано с исследованием современной музыковедческой литературы, в которой представлены различные взгляды на музыкальную интерпретацию, в том числе и в джазе. **Научная новизна** заключается в исследовании специфики интерпретации джазовых произведений, которое демонстрирует сочетание стабильного и мобильного факторов. Подчеркивается, что в джазе благодаря явлению импровизации возникает широкое поле для появления интерпретационных исполнительно-композиторских версий. Осуществлено выделение особенностей джазового искусства последних лет, в котором меняется характер импровизации в сторону расширения исполнительского творческого потенциала. Впервые в украинском музыковедении представлены взгляды американских исследователей J. Bruce и J. Levinson. **Выводы.** Появление интерпретационных версий произведения является существенной чертой музыкального искусства. Есть ряд стилевых направлений, для которых создание собственного видения композиции является неизбежным, среди которых ведущая роль отводится джазу. Степень исполнительской*

свободы при воспроизведении джазового стандарта наиболее ярко проявляется в музыкальной импровизации. Несмотря на то, что существует ряд своеобразных «ограничений» при построении самой импровизации, в музыке XXI в. происходит расширение принципов ее реализации. Импровизация на квадрат, звукоряд, стиль (кроме более традиционной импровизации) способствует появлению многочисленных интерпретационных версий джазовых произведений, которые в полной мере воплощают идею единения традиции и новации, стабильного и мобильного факторов, является основой развития искусства.

Ключевые слова: интерпретация, импровизация, джаз, исполнитель.

Tormakhova Veronika, PhD in Arts, associate professor, associate professor of the Department of Jazz and Pop singing, Kyiv National University of Culture and Arts

The features of interpretation in jazz

Purpose of Research. The purpose of the article is to analyse the characteristics of interpretation in jazz and its relationship with the phenomenon of improvisation. **Methodology.** The methodology consists of such methods as analysis and synthesis. The author applies the methods, associated with musicological study of modern literature, which presents different views on the interpretation of the music, including jazz. **Scientific novelty.** The scientific novelty is to study the specifics of jazz interpretations of works that highlights a combination of stable and mobile factors. It is noted that the jazz improvisation, due to the phenomenon, raises a wide field for the emergence of interpretational composer-performing versions. The author distinguishes the features of the today jazz, which changes the nature of improvisation towards the expansion of executive creativity. For the first time in Ukrainian musicology, the views of American researchers J. Brye and J. Levinson are presented. **Conclusions.** The appearance of interpretational versions of the work is an essential feature of the music. There are a number of stylistic directions, which create their own vision of the compositions. It is inevitable, including the leading role of jazz. The degree of freedom of performance in the playing of jazz shows the standards in musical improvisation. Although there are some sorts of «restrictions» in the construction of the improvisation in the music of the XXI century. The improvisations on the square, scale, style (except for the more traditional improvisation) contribute to the emergence of numerous interpretational versions of jazz works that fully embody the idea of the unity of tradition and innovation, stable and mobile factors that are the basis of art.

Key words: interpretation, improvisation, jazz, performer.

Актуальність теми дослідження. Музика як вид мистецтва безпосередньо пов'язана з процесуальністю. На відміну від живопису, в якому мистецький твір постає у сталому, завершеному вигляді, в музиці, в силу наявності такого неодмінного компонента як виконання, звукова версія кожного разу трохи видозмінюється. Цей процес знаходить своє відображення у явищі інтерпретації. У джазі специфіка інтерпретації має характер, що принципово відрізняє його від іншої неакадемічної музики. Дослідження особливостей джазової інтерпретації та її зв'язок з імпрровізацією є актуальним завданням, розробка якого сприятиме формуванню уявлення про сутність та специфіку створення інтерпретаційних версій в різних стилях.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема музичної інтерпретації представлена в ряді робіт, в яких основний науковий інтерес припадає на дослідження специфіки самого явища та його типологічних рис в межах академічної музики. Це праці В. Москаленка, В. Тормахової. Специфіка джазового мистецтва, власне його сутність нерозривно пов'язана з імпрровізацією, вивченню якої приділено увагу таких дослідників, як Є. Барбан, О. Баташев, Д. Лівшиц. Деякі

аспекти музичної інтерпретації в джазовому мистецтві представлені в роботах американських дослідників, насамперед John Brye та Jerrold Levinson.

Метою дослідження є аналіз особливостей інтерпретації в джазовому мистецтві та її зв'язок з явищем імпровізації.

Виклад основного матеріалу. Для музичного твору притаманне поєднання стабільного та мобільного факторів. З одного боку, існує текст, що не повинен змінюватися, проте під час кожного виконання відбувається його переосмислення та створюється нова інтерпретаційна версія. Сучасний мистецтвознавець В. Москаленко вказує на те, що текст музичного твору є повідомленням про музично-інтонаційну програму, яка створена композитором і сприймається слухачем в нескінченних варіантах її виконавчих втілень. «У музиці головним об'єктом інтерпретування є музичний твір. Мета музичної інтерпретації – розкрити його виражальні можливості. Досягнення цієї мети в крупному плані передбачає два етапи творчої діяльності інтерпретатора: 1) розуміння музичного твору; 2) створення його інтерпретаційної версії» [5, 108]. Відповідно виникає питання про те, яким чином реалізується цей принцип в джазі. Джазове мистецтво представлено різноманітними стильовими відгалуженнями, в яких роль творчого начала виконавців є не однаковою, так, абсолютно різними є напрямки бібоп та smooth-джаз. Проте є деякі спільні аспекти. Насамперед в джазі на перший план виступає особистість музиканта як носія творчості, що має синтетичний характер та тлумача художньої інформації, тому такий тип творця містить в собі якості і композитора. Джазовий музикант не обмежений нотним текстом і вказівками композитора, в певному сенсі сам виконавець є співавтором.

Основою джазового мистецтва є стандарти – музичний твір, що є частиною загальновідомого джазового репертуару. В основному, джазові стандарти у нотному записі представлені у вигляді мелодії з «цифровкою» – позначенням акордів у буквено-цифровому вигляді. В даному випадку саме це виступає основою тексту, який буде піддаватись інтерпретації. Можлива також наявність певних «еталонних» виконань кожної композиції, аудіо- чи відеозапис якої буде текстом. Американський дослідник Джон Бре (John Brye) наголошує на тому, що, на превеликий жаль, в джазі нотний текст відіграє набагато менш важливу роль, ніж в академічній музиці. Нотний запис досить важко може передати відчуття свінгу, специфіку метроритмічної організації, специфіку артикуляції. Також внаслідок недостатньої розробленості системи запису джазового тексту неможливо точно позначити авторський задум. «Існує проблема прочитання, інтерпретації та вірного відтворення стилю джазової музики. Позначки для інтерпретації і артикуляції, які можна знайти в нотах джаз-бендів абсолютно відрізняються за змістом від тих, що є в оркестровій музиці. Це ускладнюється тим фактом, що видавці джазової музичної літератури ще не прийшли до певних універсальних систем щодо створення стандартизованої системи позначень і артикуляції» [7, 1]. Так у своїй роботі «Interpretation of Jazz Band Literature» він наводить практичні рекомендації щодо вірної нотації джазових композицій, порівнюючи вірну та хибну артикуляцію, специфічну ритмічну організацію. Дж.

Бре пропонує в якості необхідної умови при створенні інтерпретації джазового твору починати з прослуховування, яке не може бути заміненим розучуванням лише нотного тексту. «Незалежно від того, в якому джазовому стилі написана музика, яку грає колектив, виконавці та режисер повинні знати, як вона звучить. Проводячи деякий час у прослуховуванні композиції в різних музичних стилях, вони придуть до їх глибшого розуміння і оцінки... Пам'ятайте, що «музика» – це звук, а запис на сторінці це всього лише приблизне визначення» [7, 8].

Коли виконавець створює інтерпретаційну версію джазового стандарту, він володіє широким колом можливостей. Серед компонентів, які найпершими піддаються змінам, можна згадати інструментовку, аранжування, що можуть бути будь-якими та регулюватися наявним виконавським складом. Попри те, що гармонічна послідовність задана текстом, досить часто навіть вона піддається змінам в ході виконання. Більше того, насичення гармонічної лінії яскравою акордиком, з використанням тритонових заміни, еліпсів, непередбачуваних зворотів є ознакою професійного рівня виконавця, який не лише відтворює, але й додає власне творче начало. Аналізуючи специфіку вокальної інтерпретації в джазі, американський мистецтвознавець Дж. Левінсон (Jerrold Levinson) вказує на те, що свобода співака стосовно зміни обраного стандарту є набагато більшою ніж у виконавця класичного репертуару. «Ця свобода включає в себе, але не обмежується змінами метру; замінами звуків мелодії; замінами слів; переаранжуванням; зміною ритму; змінами акцентів; зміною стилю, наприклад, з балади на свінг чи босу; змінами стилю середини пісні; варіаціями з темпом; чи співати чи ні у вступі...» [8, 1]. Часом така величезна свобода зводить існуючі інтерпретації у більш високу форму, що їх називають «каверами». На думку Левінсона, виконуючи джазовий стандарт, неможливо не інтерпретувати його, він завжди виступає в якості повідомлення.

Творча інтерпретація джазового виконавця використовуються у відповідності з різними напрямками, в яких працює музикант. Свінгова музика передбачає більш осмислений підхід до форми твору, його аранжування; імпровізація у свінгу передбачає демонстрацію не технічних можливостей музиканта, а оригінальність джазового мислення, логічність, пропорційність, естетичну привабливість імпровізованих фраз. «Важливе значення для інтерпретації також має вибір стильового напрямку, в якому буде виконаний той чи інший джазовий стандарт. Від стилю залежить ритміка, гармонічна мова, трактування мелодики, фразування, тембр, штрихи та інші засоби музичної виразності. У більшості випадків джазові стандарти в наш час виконуються не в тих стилях, в яких були створені і це не може на них не вплинути» [6, 243-244]. Також професійне аранжування і якісний звук (робота звукорежисера) в сучасному джазі відіграє все більшу роль в інтерпретації джазового стандарту, створюючи неповторні і оригінальні композиції.

Варто відмітити, навіть якщо джазовий стандарт виконується в певному сенсі «традиційно» – відтворюючи аранжування, стильову приналежність, гармонічну та мелодійну лінії, метроритмічну організацію, що стали загальновідо-

мими завдяки яскравим версіям «легенд джазу» – залишається широке коло для створення власної інтерпретації, що проявляється у явищі імпровізації, без якої джаз втрачає власну сутність. О. Лукіна вказує на те, що можна виокремити тріаду, яка б характеризувала сходження від поступового осягнення матеріалу до повноцінної творчості: імітація – інтерпретація – імпровізація [4]. Варто зазначити, що подібний підхід дослідниця виокремлює у зв'язку з вихованням творчого розвитку у дітей під час музикування. Проте ця ідея заслуговує на увагу. Адже в ході створення власної інтерпретаційної версії в джазі, важливим і необхідним компонентом є імпровізація – сольна чи групова – виконавців.

Розглянемо явище імпровізації більш детально. О. Баташев вказує, що механізм сприйняття композиції та імпровізації є різним. В першому випадку, коли слухач прослуховує композицію, він намагається віднайти щось нове у інтерпретації виконавця, адже почути твір можна неодноразово. Проте, при сприйнятті імпровізації, яка створюється в той самий момент, як грається, потрібне розуміння як з боку публіки, так і інших учасників ансамблю. Така вимога сприяє тому, що виразні засоби повинні обиратися з тих, які включені в певну стійку систему художньої комунікації [2]. Отже, інтерпретація в джазі пов'язана з імпровізацією. Остання ж завжди має комунікативний характер, причому направлена як на «розмову» не лише зі слухачем, але й з іншими виконавцями.

Е. Барбан зазначає, що джазова імпровізація – це різновид комунікативної ситуації (як акт виконання і сприйняття). «Джазова комунікація будується за класичною в теорії інформації шеннонівській схемі: є носій інформації (передачач, імпровізатор), одержувач її (приймач, слухач) і канал зв'язку, що передає інформацію, ступінь «шуму» в якому (перешкоди, що перешкоджають сприйняттю) впливають на адекватність передачі інформації (музичного змісту). При ідеальному випадку джазової комунікації (практично нездійсненої) створена імпровізатором музика повинна без «втрат» у всіх ланках комунікативного ланцюга осягатися слухачем; при цьому комунікативні навички («репертуари») імпровізатора і слухача повинні ідеальним чином співпасти» [1, 163].

Варто відмітити, що хибним буде твердження щодо абсолютної свободи імпровізатора. Насправді, існує ряд закономірностей, які так чи інакше мають враховуватися музикантом при створенні власної імпровізації. Е. Барбан зазначає, що у будь-якому джазовому напрямку існує великий набір інтоном – це мінімальні стійкі інтонаційні обороти. На початку імпровізації музикант здійснює відбір тоном (мінімальна одиниця інтонаційної значимості), інтоном та мотивів. Для кожного джазового напрямку характерний свій «інтонаційний словник, який є вирішальним для його жанрового впізнання. Власне категорії джазової композиції, насамперед такі, як тема, квадрат, риф, паттерн, брейк по-різному трансформуються в ході імпровізації. Адже в музичному творі завжди присутня опозиція стабільного і мобільного начал. Д. Лівшиц зазначає, що «імпровізація реалізується в єдності старого (напрацьовані обороти) і нового (манера їх подачі, характер з'єднання)» [3, 15-16].

З другої половини ХХ ст. джаз видозмінюється, а разом з ним і характер імпровізації, вона стає більш різноманітною, породжуючи велику кількість інтерпретацій одного твору. Цю тенденцію детально змальовує Д. Лівшиц: «Відтепер джазовий стиль втілює нові імпровізаційні принципи: імпровізація на квадрат (бі-боп), на лад (модальний джаз), вільна імпровізація (фрі-джаз), імпровізація на стиль (джаз-рок і фьюжн)... У джазі останньої третини ХХ століття (джаз-рок, фьюжн, пост-ф'южн) в ролі імпровізаційної моделі виступають характерні елементи стилю, часом не джазового – рок-н-рольна метроритмічна пульсація на 8/8 в джаз-році, орієнтальні ладові і ритмічні утворення у фьюжн, звучання акустичних інструментів в пост-ф'южн» [3, 15].

Можна відмітити, що для українського джазового мистецтва ХХІ ст. притаманний досить високий рівень майстерності виконавців, які мають своє власне творче «обличчя» та можуть конкурувати з закордонними провідними джазовими виконавцями. «Сучасні джазові виконавці воліють йти шляхом спеціалізації глибинних принципів інструментальної техніки, прагнуть до досягнення гармонійних і ритмічних особливостей стилів сучасного джазу, «інструментальних» способів мислення. Актуальною тенденцією також є індивідуалізація музикантом власної манери виконання, яка так чи інакше присутня в будь-якій композиції, виконуваної ним, до якого б напрямку джазу вона не відносилась» [6, 242].

Наукова новизна полягає у дослідженні специфіки інтерпретації джазових творів, яке демонструє поєднання стабільного та мобільного факторів. Наголошується на тому, що в джазі завдяки явищу імпровізації постає широке поле для появи інтерпретаційних виконавсько-композиторських версій. Здійснено виокремлення рис джазового мистецтва останніх років, в якому змінюється характер імпровізації у бік розширення виконавського творчого потенціалу. Вперше в українському музикознавстві представлено погляди американських дослідників J. Вуге та J. Levinson.

Висновки. Поява інтерпретаційних версій твору є сутнісною рисою музичного мистецтва. Проте є ряд стильових напрямків, для яких створення власного бачення композиції є неминучим, серед яких провідна роль відводиться джазу. Ступінь виконавської свободи при відтворенні джазового стандарту найбільш яскраво проявляється у музичній імпровізації. Попри те, що існує ряд своєрідних «обмежень» при побудові самої імпровізації, в музиці ХХІ ст. відбувається розширення принципів її реалізації. Імпровізація на квадрат, лад, стиль (окрім більш традиційної імпровізації) сприяють появі чисельних інтерпретаційних версій джазових творів, які в повній мірі втілюють ідею єднання традиції та новації, стабільного та мобільного чинників, що є основою розвитку мистецтва.

Література

1. Барбан Е. Джазовая импровизация (к проблеме построения теории) // Советский джаз. Проблемы. События. Мастера. Сборник статей. – М.: Сов. композитор, 1987. – С.162-183.

2. Баташев А. Феномен импровизации. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jazz.ru/pages/batashev/improvisation.htm>.
3. Лившиц Д. Р. Феномен импровизации в джазе: Автореф. дисс. кандидата искусствоведения / 17.00.02 – Музыкальное искусство. – Нижний Новгород – 2003. – 24 с.
4. Лукина Е. В. Имитация, интерпретация и импровизация как этапы творческого развития младших школьников в процессе инструментального музицирования: Автореф. канд. педагог. наук./ 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (музыка). – М., 2008. – 18 с.
5. Москаленко В. Г. Аналіз у ракурсі музичної інтерпретації // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: науковий журнал. № 1(1). – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2008. – С.106-111.
6. Тормахова В. М. Сучасний погляд на інтерпретацію джазових стандартів // Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, Одеса, 28-30 квітня 2015 р. – К.: НАКККиМ, 2015. – С.242 – 244.
7. Brye J. Interpretation of Jazz Band Literature [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.timusic.net/wp-content/uploads/jazz+artikulation.pdf>.
8. Levinson J. Jazz vocal interpretation: a philosophical analysis // JAAC 2012, special issue 'Song'. – 23 p.

References

1. Barban, Ye. (1987). Jazz improvisation (the problem of constructing a theory). Soviet jazz. Problems. Developments. Master. Digest of articles. (pp.162-183). Moscow: Sovetskiy kompozitor [in Russian].
2. Batashev, A. (1987). The phenomenon of improvisation. Retrieved from: <http://www.jazz.ru/pages/batashev/improvisation.htm> [in Russian].
3. Livshits, D. R. (2003). The phenomenon of improvisation in jazz. Extended abstract of candidate's thesis. Nizhniy Novgorod [in Russian].
4. Lukina, Ye. V. (2008). Imitation, interpretation and improvisation as stages of the creative development of younger schoolboys in the course of instrumental music making: Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
5. Moskalenko, V. H. (2008). Analysis in the perspective of musical interpretation. Visnyk of National Music Academy of Ukraine Tchaikovsky, 1, 106-111 [in Ukrainian].
6. Tormakhova, V. M. (2015). The modern view on the interpretation of jazz standards. Art Education in the cultural space of Ukraine XXI century. (pp.242-244). Kyiv, НАКККиМ [in Ukrainian].
7. Brye, J. Interpretation of Jazz Band Literature. Retrieved from <http://www.timusic.net/wp-content/uploads/jazz+artikulation.pdf> [in English].
8. Levinson, J. (2012). Jazz vocal interpretation: a philosophical analysis, JAAC, special issue 'Song' [in English].